

OSNAŽIVANJE PARTICIPACIJE
U KULTURI I ARHITEKTURI:
AKTIVIRANJE JAVNIH
RESURSA ZA I SA
ZAJEDNICOM

Empowering Participation
in Culture and Architecture:
Activating Public Resources
for and with Community

Urednice / Edited by
dr Nina Mihaljinac
dr Sonja Jankov

Fakultet dramskih umetnosti, Institut za
pozorište, film, radio i televiziju, Beograd

Faculty of Dramatic Arts, Institute for
theatre, film, radio and television, Belgrade

2025.

ePica*

Oснаživanje participacije u kulturi i arhitekturi:
aktiviranje javnih resursa za i sa zajednicom

Empowering Participation in Culture and
Architecture: Activating Public Resources
for and with Community

Urednice / Edited by

dr Nina Mihaljinac
dr Sonja Jankov

Izdavač / Publisher

Fakultet dramskih umetnosti,
Institut za pozorište, film, radio
i televiziju, Beograd

Faculty of Dramatic Arts,
Institute for theatre, film, radio
and television, Belgrade

Recenzenti / Reviewers

dr Ana Žuvela,
Odjel za kulturu i komunikacije,
Institut za razvoj i međunarodne odnose,
Hrvatska
dr Ksenija Petovar, Arhitektonski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
dr Radivoje Dinulović,
Fakultet tehničkih nauka,
Univerzitet u Novom Sadu

Ova monografija je nastala u okviru projekta
EPICA – Osnaživanje participacije u kulturi i
arhitekturi: Aktiviranje javnih resursa za i sa
zajednicom (ID 7744648), podržanog sredstvima
Fonda za nauku Republike Srbije.

This monography is published within the project
EPICA – Empowering Participation in Culture and
Architecture: Activating Public Resources for and
with Community (ID 7744648), supported by the
Science Fund of the Republic of Serbia.

Ova monografija je povezana sa ciljevima održivog razvoja 3, 5, 6, 11, 16 univerzalne strategije Ujedinjenih nacija (Agenda 2030, A/RES/70/1): Obezbediti zdrav život i promovisati blagostanje za sve u svim uzrastima; Ostvariti rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i devojkje; Osigurati dostupnost i održivo upravljanje vodom i kanalizacijom za sve; Učiniti gradove i ljudska naselja inkluzivnim, sigurnim, otpornim i održivim; Promovisati mirna i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve i izgraditi efikasne, odgovorne i inkluzivne institucije na svim nivoima.

This monography is related to sustainable development goals 3, 5, 6, 11, 16 of the Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/70/1, United Nations): Ensure healthy lives and promote well-being for all at all ages; Achieve gender equality and empower all women and girls; Ensure availability and sustainable management of water and sanitation for all; Make cities and human settlements inclusive, safe, resilient and sustainable; Promote peaceful and inclusive societies for sustainable development, provide access to justice for all and build effective, accountable and inclusive institutions at all levels

SADRŽAJ / CONTENT

11 1. UVODNA REČ Nina Mihaljinac

15 1.2 Participacijom do participacije:
o projektu EPICA Sonja Jankov

25 2. Uloga istraživanja participativnih
akcija zajednice Petar Cigić
The role of researching
participatory community actions

37 3. Mapiranje participacije u kulturi i arhitekturi Vladimir Mentus
u Srbiji od 2000. godine do danas
Mapping participation in culture
and architecture in Serbia from
2000 to today

STUDIJE SLUČAJA / CASE STUDIES

73 4. Participativne prakse za zaštitu i
unapređenje javnog i zajedničkog dobra
na području Savskog keja na Novom
Beogradu Danijela Milovanović Rodić,
Milica Kočović De Santo,
Marija Maruna, Petar Cigić,
Milena Dragičević Šešić
Participatory practices for the
protection and improvement of
public and common property
in the Sava quay area in
New Belgrade

105 5. Participativne prakse u odbrani javnog
dobra i stvaranju zajedničkog na području
sela Topli Do, opština Pirot Milica Kočović De Santo,
Danijela Milovanović Rodić,
Marija Maruna, Petar Cigić,
Milena Dragičević Šešić
Participatory practices in the
defense of the public good and
creation of the commons in the
area of the village of Topli Do,
municipality of Pirot

137 6. Participativni procesi u Kulturnom predelu Bača
Participatory processes in Cultural landscape of Bač
Višnja Kisić, Goran Tomka

173 7. Participacija građana u očuvanju nasleđa Almaškog kraja
Participation of citizens in heritage preservation of Almaški Neighborhood
Goran Tomka, Višnja Kisić

191 8. Umetnost u spomen budućnosti: Studija slučaja participativnog projekta u Staroj Pazovi – ULUS 2022-23
ART IN PRAISE OF THE FUTURE: Case study of a participatory project in Stara Pazova - ULUS 2022-23
Petar Cigić, Irena Ristić, Milan Đorđević

219 9. Aktiviranje zajednice kroz inkluziju: studija slučaja *Prostor*
Community activation through inclusion: case study Prostor
Nina Mihaljinac, Milena Dragičević Šešić

EPICA ŽIVA LABORATORIJA
– PARTICIPATIVNO AKCIONO
ISTRAŽIVANJE
/ EPICA LIVING LABORATORY
– PARTICIPATORY ACTION
RESEARCH

239 10. Mesne zajednice kroz vreme: šta je prioritet – zakonodavna reforma ili novi modeli lokalne samouprave?
“MESNE ZAJEDNICE” THROUGH TIME: What is the priority – legislative reform or new models of local self-government?
Aleksandar Mijailović, Milica Kočović De Santo

275

11. Od saradnje do rada u službi zajednice – pokušaj aktiviranja prostora mesne zajednice SAVA u bloku 45 kao društveno-kulturnog centra
- From collaboration to working in the service of the community – an attempt to activate the space of the Sava local community in Block 45 as a Social and Cultural Center
-

293

12. Od hlada do borbi: Šta su ljudima više-nego-ljudi?
- From shadows to fights: What are more-than-humans to humans?
-

307

13. Participatory artistic practices initiated from within communities living in the modernist projects of collective and mass housing
- Participativne umetničke prakse pokrenute od strane zajednica koje žive u modernističkim projektima kolektivnog i masovnog stanovanja
-

323

14. Ka promeni javnih politika - preporuke proistekle iz projekta EPICA – Empowering Participation in Culture and Architecture
- Milena Dragičević Šešić, Petar Cigić, Milan Đorđević, Sanja Iguman Glušac, Sonja Jankov, Višnja Kisić, Milica Kočović De Santo, Marija Maruna, Bojana Matejić, Vladimir Mentus, Nina Mihaljinac, Danijela Milovanović Rodić, Irena Ristić, Goran Tomka
-

343

15. Naučni radovi nastali u okviru projekta EPICA: kontekstualni i problemski pregled
- Bojana Matejić
-

357

- APPENDIX
16. Upitnik o participaciji u okviru projekta EPICA 2022.
17. Mapa participacije u kulturi i arhitekturi
-

373

BIOGRAFIJE AUTORA

OD SARADNJE DO RADA U SLUŽBI ZAJEDNICE – POKUŠAJ AKTIVIRANJA PROSTORA MESNE ZAJEDNICE SAVA U BLOKU 45 KAO DRUŠTVENO - KULTURNOG CENTRA

Nina Mihaljinac*,
Petar Cigić**2

*Fakultet dramskih umetnosti,
Univerzitet umetnosti u
Beogradu

**Arhitektonski fakultet,
Univerzitet u Beogradu

1 nina.mihaljinac@fdu.bg.ac.rs,
ORCID 0000-0002-9734-8315

2 cigicm@gmail.com,
ORCID 0009-0008-2301-9202

FROM COLLABORATION TO WORKING IN THE SERVICE OF THE COMMUNITY – AN ATTEMPT TO ACTIVATE THE SPACE OF THE SAVA LOCAL COMMUNITY IN BLOCK 45 AS A SOCIAL AND CULTURAL CENTER

The chapter presents a concise chronicle of events related to the attempt to design and test collective ways of using public resources through participatory activities in the fields of culture and the arts, within the framework of the EPICA project's living lab. The documented process pertains to the space of the Sava local community complex in New Belgrade's Block 45, where certain segments are designated for cultural purposes (library, multifunctional hall, and art gallery). Through meetings and informal conversations with various institutional actors, the formulation of program proposals, and the implementation of participatory artistic projects, the discussion was initiated on the relative roles of residents, artists, and cultural workers in shaping and implementing the community's cultural policy.

Key words: culture, cultural policy, public resource, community council, participatory art projects

Naš cilj je da ispitamo i otvorimo mogućnost upotrebe prostora mesne zajednice za nove kulturne i umetničke inicijative namenjene lokalnoj zajednici, kao vid borbe za jačanje zajednice i dostupnost umetničkih i kulturnih sadržaja. Takođe, cilj nam je da oživimo koncept i praksu mesnih zajednica, tako da one postanu mesto direktnog susreta umetnika i stanovnika, mesto gde se ljudi okupljaju, diskutuju i direktno odlučuju o stvarima koji se tiču njihovog svakodnevnog života.

UVOD

Mesna zajednica Sava nalazi se u Ulici Jurija Gagarina 221. U sastavu zgrade, za koju je nadležna Opština Novi Beograd, nalaze se biblioteka, Blok galerija, kancelarije mesne zajednice, kao i multifunkcionalna renovirana sala, čije je funkcionisanje povereno ustanovi kulture Novobeogradska kulturna mreža.

Zadatak dela tima u okviru žive laboratorije EPICA projekta – *osnaživanje participacije u kulturi i arhitekturi: aktiviranje javnih resursa SA i ZA zajednicu* (Nina Mihaljinac i Petar Cigić) je bio da se ovaj prostor mesne zajednice aktivira i otvori za širu javnost, komšije, lokalne (ali i ne samo lokalne) umetnike i kulturne radnike, posebno one zainteresovane za participativne umetničke i kulturne prakse, kao i da se sam koncept mesne zajednice aktuelizuje i primeni.

Uprkos ograničenim resursima, kako vremenskim, tako i ljudskim i finansijskim, postojala je želja da se u zajednici makar pokrene pitanje upotrebe ovog prostora, skrene pažnja da on pripada zajednici i da se, u pozitivnom ishodu, kroz realizaciju aktivnosti, dođe do preporuka kako bi ovaj prostor mogao da bude korišćen.

Slučaj je pokazao da najznačajnija uloga stručnjaka u kulturi nije niti da sprovede kulturnu politiku odozgo (ZA zajednicu), niti da sprovede kulturu odozgo koristeći participativne prakse (opet ZA zajednicu), niti da u saradnji SA zajednicom prave programe. Prava, suštinska uloga stručnjaka u kulturi, prema stanovištu autora ovog teksta, je u pregovaračkom potencijalu, koju im obezbeđuje njihova institucionalna pozicija, a pregovaranje odnosi se na medijatorsku ulogu između donosilaca odluka i zajednice (ukoliko ona postoji), zajednica (ukoliko one postoje) i/ili pojedinaca koji žele da realizuju programe u kulturi. Dakle, stručnjaci u kulturi treba da budu U SLUŽBI zajednice, da omogućuju njen rast i razvoj prema njenim potrebama i željama. Do stanovišta do kog smo došli došao je i osnivač studija kulturne politike na našim prostorima, Stevan Majstorović. Iz njegovog doktorata na ovu temu može se istaći sledeći citat: „Kulturnim razvojem ne bi smela da upravlja privilegovana grupa ljudi i kulturni život ne bi smeo da bude 'privilegija dokoličarske klase', onih koji su oslobođeni prisilnog rada“. (Majstorović, 1977: 27)

Cilj ovog teksta je da pokaže kako su se trasirale odluke i došlo do ovog uvida. Takođe, rad predstavlja studiju slučaja aktiviranja mesne zajednice Sava u Bloku 45, koja može biti korisna drugima koji se zanimaju za sličnu temu i akciju.

INSTITUCIONALNI KONTEKST MESNE ZAJEDNICE

O razvoju mesne zajednice kao mesta i institucije zajedničkog odlučivanja, kao i o njenim istorijskim transformacijama govore zasebni tekstovi u ovoj monografiji, pa se ovde nećemo suviše zadržavati na toj temi. Suštinski je važno da je socijalistički sistem, osim tekovina socijalističkih ideja, ostavio bogatu infrastrukturnu mrežu objekata koji su bili u društvenoj funkciji i pripadali zajednici i zajedničkim poslovima. To su mesne zajednice, domovi različitih namena, domovi kulture i druge ustanove kulture, koje

su u postsocijalističkom periodu ruinirane ili privatizovane. Zgrade su se održale na celoj teritoriji bivše republike, a ulaganja u njihovo održavanje i aktiviranje su, takoreći, ukinuta. Lokalno stanovništvo faktički je izgubilo pravo na upravljanje mesnim zajednicama, a ingerencije su prešle na lokalnu samoupravu.

Konkretno, nadležnost nad upravom mesne zajednice Sava (površine 395 m² i kapaciteta 160 mesta za sedenje), pripala je opštini Novi Beograd. Sala mesne zajednice je renovirana i data na korišćenje Novobeogradskoj kulturnoj mreži, koja je kao ustanova kulture osnovana 2009. godine. Međutim, sredstva koja opština obezbeđuje su minimalna, a u statutu NBKM stoji da ustanova može da se finansira iz sopstvenih sredstava – čime se nadomešćuje izostanak finansijske podrške ustanovi kulture iz javnih opštinskih sredstava. Međutim, potonje ekonomske politike (fiskalna centralizacija opštinskih sredstava) dovele su do toga da ni kada bi ustanova kulture našla način da ostvari sopstvene prihode, ne bi imala pristup ostvarenim sredstvima (koja se centralizuju u budžetu grada). Dakle, i rad Novobeogradske kulturne mreže i funkcionisanje same sale su obesmišljeni. Celoj nepovoljnoj situaciji ne doprinosi ni kadrovska politika u polju kulture na lokalnom nivou – zapaženo je da na lokalnom nivou niti ima dovoljno radnih mesta, niti stručnog kadra koji bi radio na aktiviranju prostora mesne zajednice kroz kulturne delatnosti.

U lokalnoj zajednici postoji motivisanost da se koristi prostor mesne zajednice, ali ne postoji volja u opštini i ustanovi kulture Novobeogradska kulturna mreža da se takva saradnja uspostavi. Stoga smo svoju ulogu pre svega videli u pregovaranju između ova dva aktera, a u korist interesa lokalne zajednice.

HRONOLOGIJA AKTIVIRANJA PROSTORA

Aktiviranje mesne zajednice u okviru projekta EPICA trajalo je godinu dana, počev od januara 2024, zaključno sa decembrom 2024. Koraci u aktiviranju prostora mesne zajednice bili su sledeći:

1. **Sastanak rukovodioca projekta EPICA Nine Mihaljinac i predsednika opštine Novi Beograd, Bojan Bovana**, na kom je dogovoreno da će se prostor koristiti za umetničke i kulturne programe u organizaciji EPICA tima. Sastanku je prisustvovala i Marija Maruna, članica tima EPICA sa Arhitektonskog fakulteta. Predsednik opštine prikazao je mapu kulturne baštine i napuštenih objekata Novog Beograda koji bi se mogli aktivirati na toj opštini. Takođe je bilo reči o planovima za novu zgradu Beogradske filharmonije. Tom prilikom **uspostavljen je kontakt s direktorom Novobeogradske kulturne mreže Draganom Ilićem**, koji je podelio informacije o modalitetima korišćenja multifunkcionalne sale. Pored redovnih programa (predstave, nastupi dece iz vrtića, koncerti i drugi slični programi), sala se izdaje za sportske i baletske radionice privatnim licima u

popodnevnim časovima. Budući da su žiro računi opština centralizovani, sredstva od iznajmljivanja slivaju se u gradski, a ne u opštinski budžet.

2. **Potpisivanje protokola o saradnji između Opštine Novi Beograd i FDU** (tekst protokola dat kao aneks).

3. Obilazak zgrade i razgovor sa zaposlenima u **Blok galeriji**. Direktorka galerije u neformalnom razgovoru objasnila je koncept rada Blok Galerije, iznoseći da galerija nastoji da realizuje likovni program visokog kvaliteta i prikaže lokalnom stanovništvu umetnička dela koja imaju značaj i potvrđenu vrednost u stručnoj javnosti. Dakle, galerija primenjuje programsku politiku odozgo i zastupa elitističku koncepciju kulture (osvnuti se na program galerije), ne realizuje participativne umetničke projekte i projekte sa zajednicom (samo za zajednicu). Takođe, izneto je da odziv nije veliki jer većina žitelja Bloka 45 i okolnih blokova ima neke druge kulturne potrebe i navike (npr. ljubitelji su folk muzike).

4. **Prvi pristup odozgo (ZA zajednicu)** – osmišljavanje programa za aktiviranje mesne zajednice. Članovi EPICA tima definisali su program koji bi bio ponuđen lokalnoj zajednici. Osnovni kriterijum za pozivanje umetnika koji bi radili u lokalnoj zajednici bio je da imaju razvijene participativne metode umetničkog rada i iskustvo rada u lokalnoj zajednici. Planirane su sledeće aktivnosti svake subote u mesecu aprilu:
 - 13. april – radionica art terapije, javno mentalno zdravlje, vodila Mina Aleksic, udruženje Prostor (ideja je bila da se sprovede radionica art terapije i govori o značaju javnog mentalnog zdravlja s komšijama, upravo imajući u vidu da zajednica može adekvatno da pomogne pojedincima s narušenim mentalnim zdravljem. Takođe, zajednički umetnički i terapijski projekti mogu da doprinesu jačanju zajednice i pojedinaca koji je čine).
 - 20. april – sito-štampa uživo na majicama, cegerima i slično – šta god da komšije donesu, umetnički kolektiv Matrijaršija bi odšampala. Ideja je bila da se napravi zajednički znak, simbol, logo, koji bi se štampao i koji bi služio brendiranju lokalne zajednice, a u cilju jačanja lokalnog identiteta. U te svrhe dizajniran je Petao, zapravo, prikaz skulpture Ptica, postavljene ispred mesne zajednice Sava).
 - 27. april – umetnička radionica za decu u lokalnoj zajednici, vodila Jovana Sudimac. Aktivnost je osmišljena kao nastavak projekta ULUS-a Umetnik u lokalnoj zajednici. Videti tekst o projektu.
 - 4. maj – trampa dobara i usluga u zajednici, umetnički kolektiv

13.4. subota, 11-14h

Mesna zajednica Sava, blok 45, Jurija Gagarina
221

Šta je art terapija?

Art terapija je vrsta psihoterapeutskog rada koji koristi umetnosti i kreativnosti.

Kome je namenjena?

Kako osobama s problemima mentalnog zdravlja, tako je efektivna i kod zdravih ljudi koji žele da podele svoje kreativne sklonosti kao sredstvo poboljšavanja ličnog rasta i razvoja.

Radionica u Mesnoj zajednici Sava

Art terapiju u Mesnoj zajednici Sava u subotu vodi Mina Aleksić iz Udruženja Prostor. Udruženje se bavi unapređenjem zaštite mentalnog zdravlja u zajednici u cilju psihosocijalnog osnaživanja i oporavka osoba s problemima mentalnog zdravlja. Susret u subotu 13.4. u 11h treba da okupi sve zainteresovane jer će pored radionice, biti reči o ulozi zajednice u jačanju javnog mentalnog zdravlja.

Mini-pogon. Ova akcija je osmišljena u saradnji s umetničkom grupom Mini-pogon, koja se oprobavala u umetničkim akcijama trampe uslugama. Smisao je da se izbegne robno-novčana, a osnaži prijateljska, komšijska saradnja, partnerstvo u zajednici. Zamišljeno je da ovo bude događaj na kom bi se komšije dogovorile o mogućnostima pružanja uzajamne podrške i pomoći (neko može nekome da okreći stan, a da zauzvrat dobije kurs iz softverskog jezika, polovni bicikl ili slično).

5. **Promotivne aktivnosti:** leci, plakati i obilazak škole. Pokazalo se da je najbolji metod promocije od usta do usta, koji podrazumeva prilaženje ljudima u javnom prostoru, predstavljanje programa i direktno pozivanje.
6. Organizacija prve aktivnosti u prostoru – održana je **radionica Art terapije s Minom Aleksić iz udruženja Prostor**, međutim, odziv zajednice je bio, takoreći, nikakav, što je značilo da se mora hitno odustati od planiranih aktivnosti i promeniti pristup.

Šta bi radio i kako bi izgledao kulturni centar mesne zajednice u bloku 45?
Pozivamo vas da učestvujete u laboratoriji EPICA - Osmišljavanje participacije u kulturi i arhitekturi; aktiviranje javnih resursa za i sa zajednicom
Laboratoriju vode istraživači Fakulteta dramskih umetnosti i Arhitektonskog fakulteta, a učestvuju umetnici i kolektivi koji su doprineli stvaranju zajednica na različite načine

* Umetničke aktivnosti i borba za zajednicu *

Serijski program u prostorijama mesne zajednice blok 45
Subota 11h-14h

- 13.4. Art terapija s Minom Aleksić, Udruženje Prostor (prijava na epica@fdu.bg.ac.rs)
- 20.4. Štampa na majicama i cegerima (ko šta donese) simbola mesne zajednice i druženje s umetničkim kolektivom Matrijaršija
- 27.4. Radionica: Skulptura za blok s umetnicom Jovanom Sudimac
- 11.5. Trampa robe i usluga s umetničkim kolektivom Mini-pogon
- 18.5. Razgovor o mogućim programima kulturnog centra

EPICA je naučni projekat više fakulteta finansiran sredstvima Fonda za nauku RS.
Kontakt i info: epica.rs, IG, FB

7. **Odustajanje od planiranih programa za aktiviranje prostora.** Iako su podeljeni leci i mada je rađeno na pozivanju na društvenim mrežama, odziv lokalne zajednice bio je veoma skroman. Pretpostavljamo da su razlozi za to nedovoljna promotivna aktivnost i neadekvatna komunikacija o samim programima; termin – prve subote tokom proleća, prvi topli dani u godini; nerazvijenost navika lokalne zajednice da posećuje programe u kulturi ili da posećuje programe u prostorijama mesne zajednice. Došlo se do uvida da pristup odozgo (za zajednicu) nije adekvatan.
8. **Novi pristup aktiviranju prostora – pristup odozdo (SA zajednicom):** 22. jun, susret br. 1 s lokalnim umetničkim udruženjima. Na ovaj skup odazvali su se predstavnici asocijacije Nezavisna kulturna scena Srbije, Udruženja likovnih umetnika Srbije, KC Žive s Novog Beograda i dve neformalne lokalne grupe s inicijativama u polju kulture. Značajno je što jedna od tih grupa već duže vreme radi na aktiviranju letnje scene (Srećko

Lokalne organizacije za kulturu zajednice *

Otvoreni skup za udruženja i neformalne grupe koje se bave kulturom i umetnošću na Novom Beogradu.

epica

Fond za nauku RS

Ćirić), a zgradu mesne zajednice vidi kao potencijalno utočište u slučaju kiše, kada bi svoje događaje mogla da premesti u zatvoreni prostor.

Razgovaralo se o razlozima za neuspeh prethodnih akcija, o tome šta bi bili adekvatni sadržaji u prostoru mesne zajednice i dati su predlozi: a) da se više i bolje radi na promociji programa (angažovanje PR-a); b) da se iz spiskova članova NKSS i ULUS-a selektuju umetnici i drugi stručnjaci u kulturi s prebivalištem na opštini Novi Beograd i da se taj spisak dostavi Novobeogradskoj kulturnoj mreži, a u cilju pozivanja tih umetnika i aktiviranja prostora mesne zajednice; c) da se u saradnji s Opštinom Novi Beograd konkuriše kod različitih donatora za sredstva za realizaciju projekata (npr. program Kreativna Evropa).

9. Novi pristup aktiviranju prostora (sa zajednicom): susret br. 2 – sastanak s lokalnim umetničkim udruženjima (Polimorf i umetnici i arhitekta pojedinci) i Komitetom prolećne izložbe.

Ovom prilikom, lokalnim umetničkim udruženjima je pokazan prostor mesne zajednice i razgovaralo se o potencijalnim budućim programima. Napravljena je Viber grupa. Ovaj susret je iskorišćen kao osnova za realizaciju velike participativne izložbe pod nazivom Život u bloku, koju je organizovao kustosko-umetnički kolektiv Komitet prolećne izložbe zajedno s Oskarom anonimnim u okviru EPICA projekta.

Do jeseni 2024, Komitet za prolećne radove je konceptualizovao i izveo tri Prolećne izložbe ULUS-a, sa više od 300 umetnica i umetnika: „Nevidljivi portret“ UPCZ, 2021, „Umetnost i društvo“ UPCZ 2022, i „Kraj kapitalizma. Tačka doviđenja“ UPCZ, 2023. godine. Više o učesnicima, konceptu i programu svake izložbe dostupno je na stranici ulus.rs.

Određeno je da se izložba realizuje u oktobru i zatvori 20. oktobra – čime bi bio obeležen značajan datum oslobođenja Beograda u Drugom svetskom ratu.

10. Realizacija izložbe Život u Bloku i konferencije EPICA

Javni poziv za izložbu „Život u bloku“ objavljen je u septembru 2024. godine. Odziv je premašio sva očekivanja, što je pokazalo da postoji veliki potencijal i interes zajednice za ovakve poduhvate. Svi prijavljeni učesnici su pozvani da se uključe i unapred pripremljeni za rad, a obezbeđen je potrebni budžet za umetničku produkciju i izvođenje. „Život u bloku“ je realizovan kao javni atelje u kome se izvodi kolektivni procesualni umetnički rad u periodu od deset dana, od 11. do 20. oktobra 2024. Grupa je zauzela nekoliko lokacija u javnom prostoru Bloka 45 (ispred, unutar i u okolini Mesne zajednice „Sava“, Jurija Gagarina 221). Organizovane su radionice (primeri: Kinema, Decentrala, Polimorf, Škola za dizajn, Pozdrav iz Bloka), probe i izvođenje kolektivne koreografije (sa Dušanom Murićem), kao i murala (Dunja Ćorlomanović i Blokovski muralisti), vođene ture (Stara kao nova, Nova Planska praksa), čitalačke i diskusione grupe (Arhiva u nastajanju, foto-arhiva Marije Popović), instalacije (Ada kolektiv, Sara

Tanasković), projekcije (Prvoborci bloka, Centar za vizuelnu antropologiju), kao i ogledni formati poput zvučnih pejzaža (Radio KROV), foto i pesničkih sesija (Snežana Mesarović, Slađana Nojković i pesnici iz komšiluka) i polemičkih ručkova (Kuvari iz bloka, Novo stambeno zadugarstvo). Desetodnevni program „Život u bloku“ dopunjavan je novim radovima koji su nastajali iz ostvarenih kolaboracija, i može se pogledati u **aneksu**.

Cilj je bio da projekat „Život u bloku“ okupi umetnike i komšiluk, i pruži prostor za kreativnu razmenu, društveni dijalog i umetničko istraživanje. Kroz ovaj proces lokalni stanovnici su aktivno učestvovali u stvaranju umetničkog programa, promišljali kako mogu transformisati svoje okruženje, izvodili akcije u tom smeru, osnaženi u širim društvenim i kulturnim diskursima, čime je umetnička praksa postala pristupačna i relevantna za sve članove zajednice. Tokom preduzetih akcija uspeali smo da omogućimo realizaciju izložbe kao javnog ateljea u kome se stimuliše inovativna, interdisciplinarna saradnja uz učešće umetnika, lokalne zajednice i šire publike. Aktivno je učestvovalo više od 60 ljudi, uz angažovanje 9 kolektiva. Svakog dana, od 12 do 20 sati, u radionicama i drugim programima učestvovalo je u proseku oko 80 ljudi iz komšiluka.

MODALITETI RAZVOJA LOKALNE KULTURNE POLITIKE: ZA, SA I U SLUŽBI ZAJEDNICE

Pristup razvoja kulturne politike odozgo (demokratizacija kulture za koju se smatra da ima širi društveni, kulturni i umetnički značaj) ovde se može formulisati pojmom **lokalna kulturna politika za zajednicu**. Takva je politika, makar nominalno, sada na snazi, što se može zaključiti na osnovu analize kulturne ponude Novobeogradske kulturne mreže, Blok galerije, biblioteke i kulturnih programa koje nudi sama Opština Novi Beograd. U praksi, kulturna ponuda je, takoreći, nikakva, jer budžeti i ljudstvo kojim ustanove raspolažu ne omogućuju nikakav razvoj.

I tim projekta EPICA pošao je od ovog koncepta, s tim da je novina u odnosu na aktuelne zvanične opštinske programe bila ta da su zajednici ponuđeni participativni umetnički projekti. Međutim, ubrzo se odustalo od takvog pristupa – ne zbog toga što on sam po sebi nema prednosti i kvalitete, već zbog toga što kvalitetno vođena kulturna politika odozgo tj. za zajednicu mora imati trajnost, a kapaciteti moraju biti daleko veći (pre svega ljudski, a onda finansijski). Ustanova mora da deluje u dužem vremenskom periodu da bi se stvorile navike učešća u kulturnim programima. Prešlo se, dakle, na koncept **kulturne politike koja se razvija sa zajednicom** – na distribuiranje poziva da se članovi zajednice uključe u kreiranje programa, ali i u ovom slučaju – išlo se preko različitih formalnih i neformalnih lokalnih (i ne samo lokalnih) kulturnih i umetničkih udruženja, dakle, ponovo su stručnjaci imali ulogu medijatora i aktivatora lokalne zajednice. Segmenti realizovanih programa imali su participativni karakter – npr. zajedničko osmišljavanje murala koji su umetnici realizovali.

Kao zaključak u celokupnom iskustvu realizacije programa u mesnoj zajednici došlo se do toga da **lokalna kulturna politika treba da bude vođena**

u službi zajednice. To bi značilo da bi najznačajniji zadatak medijatora bio da posreduju i pregovaraju sa različitim institucionalnim i vaninstitucionalnim akterima u službi zajednice.

PRINCIPI KULTURNE POLITIKE ZAJEDNICE

Kulturna politika zajednice morala bi da počde od „šire definicije pojma kultura koja uključuje životne stilove ljudi i zajednica, jezik, načine ophođenja, vrednosne sisteme, ideje, verovanja, rituale, običaje, odnos prema svetu, percepcije različitih pojava. Ako se počde od te definicije i govori o uticaju kulture na ljudsku zajednicu, onda se može reći da sadržaj kulture suštinski određuje život pojedinaca, njihove međusobne odnose i odnos s okruženjem. Nije isto živeti u društvu koje neguje kulturu brige, solidarnosti i podrške i društvu individualizma i materijalizma. Kultura je, prema Stjuartu Holu (Stuart Hall), jednom od osnivača studija kulture, prostor interpretativne borbe (1981: 233); prostor gde se različite grupe ljudi bore da daju značenje fenomenima i pojavama koje ih okružuju, da biraju društvene vrednosti, određuju šta je normalno, dobro, lepo, poželjno. Način na koji su definisani i kulturološki uslovljeni koncepti rada i zaposlenja ili poslovnog uspeha, porodice, braka, ljubavi, pa i javnog prostora, privatne svojine, krucijalno utiče na ljudske živote i na sreću pojedinaca. Zato borba za određene norme, običaje i zakone znači borba za menjanje kulture. U vezi s tim – i temom participacije u kulturi – ključno je pitanje ko ima moć da kreira značenja i kulturu i da li ona leži među širokim društvenim slojevima (kulturna politika odozdo, kulturna demokratija) ili je imaju grupe pojedinca koji primarno štite svoje interese (kulturna politika odozgo, kulturna hegemonija). Bitno je od koje definicije kulture polazi kulturna politika jedne zajednice – uže ili šire – jer to određuje nivo ili opseg participacije, kao i mesto i društveni značaj umetnika i umetnosti. Što je definicija kulture šira za jednu zajednicu – to je briga o zajednici veća.“ (Mihaljinac, 2024: 91-92). Potom, ova politika morala bi da podrazumeva zajedničko, horizontalno upravljanje, kojim bi se ostvarivao interes lokalnog stanovništva. Akteri u upravljanju trebalo bi da budu predstavnici zajednice, stručnjaci i stvaraoaci, i to kroz reaktuelizaciju institucije mesne zajednice. Tako bi se omogućilo samoorganizovanje i direktno demokratsko odlučivanje o pitanjima u polju kulture.

UMESTO ZAKLJUČKA: SIMBOLI

U okviru projekta koristili smo dva simbola: petao i sunce. Blok 45 nosi naziv Naselje Sunca, a petao predstavlja skulpturu Petlić iz 1976. autora Milosava Sunjavca, postavljenu ispred mesne zajednice Sava u tom bloku. Skulptura je prepoznatljiv simbol lokalne zajednice. Oba simbola predstavljaju buđenje, aktivnost, život – i te smo ideje želeli da podcrtamo kao temeljne za dalje pravce razvoja aktivističkih inicijativa u bloku (i šire).

REFERENCE

- Hall, Stuart (1981). Notes on Deconstructing 'the Popular'. In Raphael Samuel (Ed.) *People's History and Socialist Theory* (pp. 227-240). London: Routledge.
- Majstorović, S. (1977). *Kultura i demokratija*. Beograd: Prosveta.
- Mihaljinac, N. (2024). Kultura. U Tomka, G. (Ur.), *Pojmovnik participacije: čitanja (ne)učesča u kulturi, arhitekturi, umetnosti, nasleđu i urbanom planiranju* (str. 91–92). Beograd: Fakultet dramskih umetnosti.
- „Skulptura Ptica“ (2014). *Fortyfivers*, 25.9.2014, <<https://fortyfivers.blogspot.com/2014/09/na-mladi-ma-petic-ne-ostaje.html>>, poslednji put pristupljeno 12.8.2024.
- Gelderloos, P. (2013). *Anarhija je moguća. Primjeri anarhije u praksi*. Anarhistička biblioteka. Dostupno na: <https://anarhisticka-biblioteka.net/library/peter-gelderloos-anarhija-je-moguca> (pristupljeno 21. 04. 2021)

ANEKS 1: SPORAZUM O SARADNJI

СПОРАЗУМ О САРАДЊИ

Закључен дана 12. 12. 2023. године у Београду, између:

1. Факултета драмских уметности, из Београда, ул. Булевар уметности 20, Нови Београд, матични број 07029799, ПИБ 101554850, који заступа декан проф. др Милош Павловић (даље: Факултет) и
2. Општине Нови Београд, Булевар Михаила Пупина 176, коју заступа Председник општине Бојан Бован (даље: Општина)

Члан 1.

Изражавајући обострану жељу и заинтересованост да успоставе сарадњу у оквиру својих регистрованих делатности, Општина и Факултет (у даљем тексту: стране потписнице) закључују овај споразум.

Члан 2.

Овим споразумом утврђују се предмет и оквирни видови сарадње страна потписница, уз уважавање обостраних интереса на принципу равноправности, савесности и поштења, уз нужне толеранције које због промењених околности или тешкоћа могу бити изазване током трајања овог споразума.

Члан 3.

Факултет је иницирао сарадњу са Општином ради обезбеђивања подршке Општине реализацији научног пројекта EPICA – Оснаживање партиципације у култури и архитектури: активирање јавних ресурса за и са заједницом (EPICA – Empowering Participation in Culture and Architecture: Activating public Resources for and with Community), који је подржан средствима Фонда за науку Републике Србије и који реализује

пет научноистраживачких институција: Факултет драмских уметности у Београду, Архитектонски факултет Универзитета у Београду, Институт економских наука у Београду, Факултет за спорт и психологију ТИМС у Новом Саду и Факултет ликовних уметности у Београду. Тема пројекта је оснаживање локалних заједница за активно коришћење јавних ресурса у области културе и архитектуре у сврхе одрживог локалног развоја и јачања локалног идентитета.

На територији савских блокова општине Нови Београд, истраживачи би реализовали пројектну активност под називом Жива лабораторија: Партиципативни модел за развој заједнице (Living Lab: Participatory model for community development).

Истраживачке активности овог радног пакета су груписане око следећих истраживачких тема:

- Материјално културно и природно наслеђе – заштићена културна добра, просторне целине, културно-историјске целине,
- Нематеријално културно наслеђе, култура сећања, локална знања и социјални конструкти,
- Локални друштвени и културни центри – стање, потребе и потенцијали за развој.

Ове истраживачке активности ће бити спровођене у периоду јануар 2024. – октобар 2024. године и одвијаће се у сарадњи са члановима локалне заједнице. Грађани ће бити позивани да учествују у прикупљању, бележењу, одабиру, кустосирању, презентацији и интерпретацији података од значаја за наведене теме. Истраживачки тим ће са том сврхом организовати разговоре, радионице, презентације и партиципативне изложбе и сличне активности.

Члан 4.

У реализацији сарадње у духу овог споразума, Општина ће:

- омогућити коришћење просторија Месне заједнице Сава и Месне заједнице Савски кеј за спровођење истраживачких активности по следећој динамици у току 2024. године:
 - о простор МЗ Савски кеј – четвртком 17.00–20.00 часова:
 - 2 термина у јануару, фебруару, јулу и августу
 - 3 термина у марту, септембру и октобру
 - 4 термина у априлу, мају и јуну
 - о сала МЗ Сава – суботом 10.00–13.00 часова
 - 2 термина у јануару, фебруару, јулу и августу
 - 3 термина у марту, септембру и октобру
 - 4 термина у априлу, мају и јуну

У реализацији сарадње у духу овог споразума, Факултет ће:

- остварене резултате учинити јавним и дати их на располагање свим заинтересованим странама,
- одговорно користити просторе дате на коришћење

Члан 5.

Ближе међусобне обавезе страна потписница у оквиру сарадње, уколико се за то укаже потреба и обострана заинтересованост, биће регулисани посебним уговорима, које ће стране потписнице закључивати у писаној форми, држећи се основних принципа и одредница успостављених овим споразумом.

Члан 6.

Овај споразум се закључује на период од јануара до октобра 2024. године.

Члан 7.

У реализацији сарадње у духу овог споразума, стране потписнице се обавезују да примењују позитивне домаће прописе, прописане техничко-технолошке стандарде, домаћа и инострана научна достигнућа, као и да међусобно уважавају сопствена општа акта и пословне одлуке органа руковођења и управљања.

Члан 8.

У циљу успешне реализације сарадње установљене овим споразумом, стране потписнице именују своје координаторе за праћење извршења овог споразума.

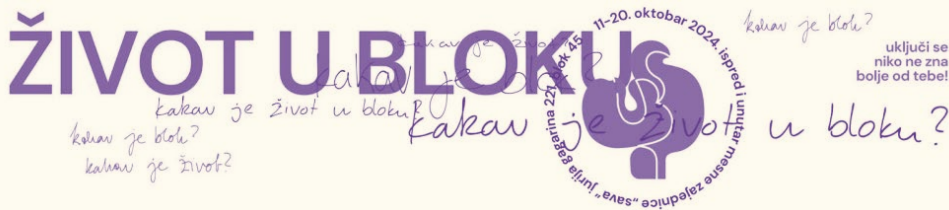
За координатора Општина именује Анку Вукелић Гргуровић, руководиоца Службе за послове управе у месним заједницама, а Факултет ван. проф. др Нину Михаљинац, руководиоца ЕРІСА пројекта.

Координатори су дужни да брину о реализацији овог споразума, и да дају предлоге за отклањање евентуалних проблема и решавање спорних питања.

Члан 9.

Овај споразум је састављен од по четири (4) истоветна примерка, од којих по 2 (два) примерка добијају стране потписнице.

ANEKS 2 – PROGRAM IZLOŽBE ŽIVOT U BLOKU

ŽIVOT U BLOKU

11–20. oktobar 2024.

Ispred, unutar i u okolini MZ „Sava“

Jurija Gagarina 221, Blok 45, Novi Beograd

PROGRAM

Petak, 11. oktobar 2024.

14.00–16.30

Trg ispred MZ „Sava“

ŽuB MOBA

Priprema prostora za zajednički rad: postavka šatora, mobilijara i tehničke opreme, kao i sastanak družine *Blokovski muralisti* (Dunja Čorlomanović, Sara Milojković, Marija Srećković Karanfilović, Slađana Nojković i Jelena Marjanović Savković).

16.30

Glavni trg (kod Maksija)

ZBOR svih učesnica i učesnika izložbe “Život u bloku” i pravljenje zajedničkog plana

18.00

Na različitim mestima u okolini MZ „Sava“
ŽuB MOBA nastavak rada

Subota 12. oktobar 2024.

12.00–16.30

Glavni trg (kod Maksija)

Škola za dizajn Beograd

ZAJEDNIČKI PROSTOR

Produkcija učeničkih radova pod mentorstvom prof. Marije Popović

Koridor

Ada kolektiv

O:TVORENO

Vikend akcija – Prostorna instalacija / intervencija sa lokalnom zajednicom

Na različitim mestima u okolini MZ „Sava“

Svetlana Mesarović

Šetnje blokom 2015–2024.

Fotografije

12.00–15.00

Trg ispred MZ „Sava“

Dušan Murić

Prva proba komunalne koreografije

14.00–16.30

Glavni trg (kod Maksija)

Sara Tanasković

Instalacija od polena i voska

Trg ispred MZ „Sava“

Ana Šneblić

POZDRAV IZ BLOKA

Likovna radionica pravljenja razglednica

16.30–18.00

Glavni trg (kod Maksija)

Kuvari iz bloka

RUČAK, uz smatranja i razmatranja

18.00–20.00

Kino-sala kod Pošte

Centar za vizuelnu antropologiju

BLOK 23 – projekcija filma

Nedelja, 13. oktobar 2024.

12.00–14.00

Šetalište

Renata Bujčić

Zidić koji ispunjava želje

Likovna radionica za decu i mlade

Brdo pored šetališta

KIOSK

Ženska posla

Razgovor o istraživanju i knjizi

12.00–15.00
Trg ispred MZ „Sava“
Dušan Murić
Druga proba komunalne koreografije

12.00–16.30
Glavni trg (kod Maksija)
Škola za dizajn Beograd
ZAJEDNIČKI PROSTOR
Produkcija učeničkih radova pod mentorstvom prof. Marije Popović

14.00–16.30
Katarzyna Ewa Stojčić
KOSTIMOLOGIJA BLOKA
Ogledna radionica u saradnji sa Isidorom Spasić

16.30–18.00
Šetalište
Kuvari iz bloka
RUČAK, uz smatranja i razmatranja

18.00–20.00
Trg kod MZ „Sava“
Pesnici iz komšiluka i Slađana Nojković
Pejčić

Ponedjeljak, 14. oktobar 2024.

12.00–15.00
Trg ispred MZ „Sava“
Dušan Murić
Treća proba komunalne koreografije

POZDRAV IZ BLOKA
Likovna radionica za decu i mlade, po konceptu Ane Šneblić

14.30–18.00
Kino-sala, kod Pošte
KINEMA atelje
Filmska radionica za mlade i sve druge komšije

16.30–17.00
Glavni trg (kod Maksija)
Blokovska klin čorba – hoće li se dogoditi?
Pravljenje plana za utorak i sredu

17.00–19.00
Kino-sala kod MZ „Sava“
PRVOBORCI BLOKA
Veče zaprepaščenja uz goste iznenađenja: Projekcija filma Milana Todorovića Tenere „NEHRU SAVSKI GETO“, potom razgovor sa autorom i učesnicima filma

Utorak, 15. oktobar 2024.

12.00–14.00
Trg pored MZ „Sava“
POZDRAV IZ BLOKA

Likovna radionica za decu i mlade, po konceptu Ane Šneblić

14.00–15.00
Šetalište
NOVA PLANSKA PRAKSA i Maja Đurić
Vođena tura i razgovor „Šta se planira?“

14.30–18.00
Glavni trg (kod Maksija)
KINEMA atelje
Filmska radionica za mlade i sve druge komšije

16.00–17.00
Glavni trg (kod Maksija)
Blokovska klin čorba – hoće li se dogoditi?

17.00–19.00
Kino-sala kod MZ „Sava“
KIOSK
Arhiva u nastajanju
Prikaz i razgovor o istraživanju

17.30–19.30
Šetalište
Četvrta proba komunalne koreografije sa Dušanom Murićem

Sreda 16. oktobar 2024.

12.00–15.00
Šetalište
STARA KAO NOVA
Postavka „Aktiviranje javne svojine ZA i SA zajednicom“
Prikaz arhitektonsko-urbanističkih rešenja za obnovu i aktiviranje deset napuštenih objekata u staroplaninskim selima

12.00–15.00
Trg pored MZ „Sava“
POZDRAV IZ BLOKA
Likovna radionica za decu i mlade, po konceptu Ane Šneblić

14.30–18.00
Glavni trg (kod Maksija)
KINEMA atelje
Filmska radionica za mlade i sve druge komšije

17.30–19.30
Šetalište
Peta proba komunalne koreografije sa Dušanom Murićem

18.00–20.00
Glavni trg (kod Maksija)
DECENTRALA
Radionica
Digitalna nezavisnost bloka

Četvrtak 17. oktobar 2024.

12.00–14.00

Šetalište

STARA KAO NOVA

Vođena tura „Aktiviranje javne svojine

ZA i SA zajednicom“

Prikaz arhitektonsko-urbanističkih rešenja za obnovu i aktiviranje deset napuštenih objekata u staroplaninskim selima

Trg pored MZ „Sava“

Pozdrav iz Bloka

Kreativna radionica za decu i mlade, po konceptu Ane Šneblić

15.30–18.00

Glavni trg (kod Maksija)

KINEMA atelje

Filmska radionica za mlade i sve druge komšije

16.30–18.00

Glavni trg (kod Maksija)

Kuvari iz bloka

RUČAK, uz smatranja i razmatranja

17.30–18.30

Trg pored MZ „Sava“

Pesnici iz komšiluka i Slađana Nojković

18.30–19.30

Glavni trg

DECENTRALA

Radionica: Civilno radio-amaterstvo – Šta kad nestane Internet u bloku?

19.30–20.00

Kino-sala kod MZ „Sava“

KINEMA atelje

Projekcija ranijih radova učesnika filmskih radionica

Petak 18. oktobar 2024.

12.00–16.30

Trg ispred MZ „Sava“ (opciono brdo pored šetališta)

Višnja Kisić, Goran Tomka, Sanja Iguman

Glušac i Sara Nikolić

MAPIRANJA SEĆANJA BLOKOVA

Radionica/razgovor

POZDRAV IZ BLOKA

Likovna radionica za decu i mlade, po konceptu Ane Šneblić

Na različitim mestima, u okolini MZ „Sava“

Radio KROV

Zvučni pejzaž Bloka, prikupljanje građe

Slađana Lalić

Izbor klupe za oslikavanje i razrada plana

14.30–18.00

Glavni trg (kod Maksija)

KINEMA atelje

Filmska radionica za mlade i sve druge komšije

16.30–18.00

Glavni trg (kod Maksija)

Kuvari iz bloka

Komšijski RUČAK, uz smatranja i razmatranja

17.00–19.00

Kino-sala kod MZ „Sava“

Novo stambeno zadržugarstvo

Gde i kako ćemo živeti?

Razgovor i prikaz iskustava iz Beograda i Barselone

19.00–20.00

Kino-sala kod MZ „Sava“

Marija Popović

Društvena mreža

Prikaz foto-arhive

18.00–20.00

Glavni trg (kod Maksija)

DECENTRALA

Radionica: Zajednička popravka računara

Subota 19. oktobar 2024.

12.00–17.30

Šetalište

Dušan Murić

Šesta proba komunalne koreografije

Glavni trg (kod Maksija)

Škola za dizajn Beograd

ZAJEDNIČKI PROSTOR

Produkcija radova pod mentorstvom prof. Marije Popović

Katarzyna Ewa Stojičić

KOSTIMOLOGIJA BLOKA

Finalna radionica u saradnji sa Isidorom Spasić i prikaz ogleđa

Isidora Spasić

KAKAV JE ŽIVOT U BLOKU?

Postavka i kratak razgovor o kolažu

Ana Šneblić

POZDRAV IZ BLOKA

Izložba razglednica nastalih u likovnim radionicama javnog ateljea ŽuB

Trg ispred MZ „Sava“ POLIMORF radionica
pravljena kućica za ptice, potom zajednič-
ka postavka na različitim mestima u bloku
Po različitim mestima u okolini MZ „Sava“

Dunja Ćorlomanović, Sara Milojković,
Marija Srećković Karanfilović, Sladana
Nojković i BLOKOVSKI MURALISTI u
akciji

Sa prezalogaj-pauzom 13.30–14.30
Trg kod MZ „Sava“
Kuvari iz bloka
RUČAK, uz smatranja i razmatranja

17.30–19.30
Kino-sala kod MZ „Sava“
KINEMA atelje
Projekcija novih radova učesnika filmskih
radionica

Nedelja, 20. oktobar 2024.

11.00
Glavni trg (kod Maksija)
Vođena tura „Zajednički prostor“
Radovi učenica i učenika Škole za dizajn
Beograd
pod mentorstvom prof. Marije Popović

Radio KROV
Zvučni pejzaž Bloka, premijera

12.00
Šetalište
Komunalna koreografija sa Dušanom
Murićem
Premijerno izvođenje i finale izložbe
ŽIVOT U BLOKU

Oснаživanje participacije u kulturi i arhitekturi:
aktiviranje javnih resursa za i sa zajednicom

Empowering Participation in Culture and
Architecture: Activating Public Resources
for and with Community

Edicija / Series

KULTURA * UMETNOST * MEDIJI
Knjiga br. 37

Urednica edicije / Series Editor

dr Milena Dragičević Šešić

Urednice / Edited by

dr Nina Mihaljinac
dr Sonja Jankov

Izdavač / Publisher

Fakultet dramskih umetnosti,
Institut za pozorište, film, radio
i televiziju, Beograd

Faculty of Dramatic Arts,
Institute for theatre, film, radio
and television, Belgrade

Za izdavača / For publisher

prof. Miloš Pavlović, dekan FDU

Recenzenti / Reviewers

dr Ana Žuvela,
Odjel za kulturu i komunikacije,
Institut za razvoj i međunarodne odnose,
Hrvatska
dr Ksenija Petovar, Arhitektonski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
dr Radivoje Dinulović,
Fakultet tehničkih nauka,
Univerzitet u Novom Sadu

Lektura i korektura / Editing and proofreading

Nemanja Sićević

Dizajn i prelom / Cover design and print set

Natalija Đorđević
Petar Stošić

Štampa / Print

Alta Nova, Beograd

Tiraž / Circulation

200

ISBN-978-86-82402-22-0

CIP - Каталогизacija y публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

332.1(082)
352(082)

OSNAŽIVANJE participacije u kulturi i arhitekturi: aktiviranje javnih resursa za i sa zajednicom =
Empowering participation in culture and architecture: activating public resources for and with
community / urednice, edited by Nina Mihaljinac, Sonja Jankov. - Beograd : Fakultet dramskih umetnosti,
Institut za pozorište, film, radio i televiziju = Belgrade : Faculty of Dramatic Arts, Institute for Theatre,
Film, Radio and Television, 2025 (Beograd : Alta Nova). - 379 str. : ilustr. ; 24 cm. - (Edicija Kultura,
umetnost, mediji ; knj. br. 37)

"Ova monografija je nastala u okviru projekta EPICA – Osnaživanje participacije u kulturi i arhitekturi:
aktiviranje javnih resursa za i sa zajednicom (ID 7744648)..."--> kolofon. - Tiraž 200. - Str. 11-13:
Uvodna reč / Nina Mihaljinac. - Biografije: str. 373-379. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. -
Bibliografija uz svaki rad. - Abstracts.

ISBN 978-86-82402-22-0

1. Михаљинац, Нина, 1987- [уредник] [аутор додатног текста] 2. Јанков, Соња, 1985- [уредник]
а) Локалне заједнице -- Зборници б) Регионални развој -- Зборници

COBISS.SR-ID 168124681